

Kokemuksia eläytymismenetelmän käytöstä elinympäristön tutkimisessa

Helena Tuorila ja Katri Koistinen

Artikkelissa tarkastellaan eläytymismenetelmän käyttöä elinympäristön ja palvelujen, erityisesti päivittäistavarakaupan palvelujen tutkimisessa. Eläytymismenetelmä on tervetullut poikkeus tavanomaisten kysely- ja haastattelututkimusten rinnalle niin tutkimushenkilöille kuin tutkijoille. Menetelmä ei kahlitse tutkimushenkilöä elinympäristöönsä, minkä ansiosta tämä voi tuoda vapaasti omia näkemyksiään ja ajatuksiaan esiin tutkimuskohteesta. Eläytymismenetelmällä saadaan heikot signaalit esiin, jotka antavat tutkijalle uudenlaisia näkökulmia tutkimusaiheeseen.

Johdanto

Eläytymismenetelmällä tutkimusaineiston keräämisen keinona tarkoitetaan lyhyiden kertomusten kirjoittamista tutkijan kehyskertomuksessa antamien ohjeiden mukaan (Eskola 1997). Kehyskertomuksen herättämien mielikuvien pohjalta vastaaja kirjoittaa pienen kertomuksen. Tyypillisesti tehtävänä on viedä kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta eteenpäin tai kuvata, mitä on tapahtunut sitä ennen. Eläytymismenetelmäkertomukset eivät välttämättä ole kuvauksia todellisuudesta, vaan mahdollisia kertomuksia siitä, mikä saattaa toteutua ja mitä eri asiat merkitsevät.

Eläytymismenetelmä mahdollistaa irtautumisen nykyhetkestä, sillä kertomuksilla voidaan käsitellä tulevaisuutta. Eläytymismenetelmän perusajatuksen mukaan kertomusten kirjoittajat kykenevät havaitsemaan, erittelemään ja tulkitsemaan erilaisia tilanteita. (Eskola 2007.)

Eläytymismenetelmää on käytetty paljon sosiaalitieteissä (Eskola 1997; Saarinen & Eskola 2003). Elinympäristöä tutkivien alojen, kuten maantieteen tai yhdyskuntasuunnittelun piirissä menetelmä on vähemmän tunnettu. Artikkelissa kerromme miksi ja miten sovelsimme eläytymismenetelmää ”Millainen olisi hyvä elinympäristö? – Asukkaiden näkemyksiä elinympäristöstä, asumisesta ja palveluista eri elämänvaiheissa” -tutkimuksessa. Kerromme myös, millaisia kokemuksia ja ajatuksia menetelmän käyttö synnytti. Kun seuraavan kerran mietit tutkimusongelmasi ratkaisuun sopivaa menetelmää, kenties aiemmasta tuttujen menetelmien lisäksi työkalupakistasi löytyy myös eläytymismenetelmä. Tavoitteenamme on rohkaista kollegoitamme menetelmällisiin kokeiluihin.

Artikkelin aluksi selvitämme eläytymismenetelmän taustaa. Tämän jälkeen kerromme tutkimuksemme lähtökohdista ja eläytymismenetelmään päätymisestä. Tästä etenemme siihen, miten käytimme eläytymismenetelmää tutkimuksessamme ja millaisia kokemuksia saimme. Lopuksi ennen johtopäätöksiä vertailemme eläytymismenetelmää ryhmäkeskusteluihin.

Eläytymismenetelmä

Eläytymismenetelmä on vapaa suomennos englanninkielisestä role playing -nimityksestä. Nimi kertoo, että vastaajia pyydetään eläytymään tiettyyn tilanteeseen ja kertomaan, mikä tilanteessa on mahdollista. Menetelmää kutsutaan englannin kielellä myös termillä ”the method of empathy based stories”, joka viittaa eläytymisen tuloksina syntyviin kertomuksiin. (Eskola 1997; 1998.)

Eläytymismenetelmän juuret juontavat 1960-luvulle, jolloin sosiaalipsykologiassa virisi huoli tutkimuksen eettisistä kysymyksistä. Laboratorio-oloissa voitiin melko mitättömien tieteellisten tulosten vuoksi huijata koehenkilöitä tekemään asioita, jotka saattoivat ajaa heidät emotionaalisesti raskaisiin tilanteisiin. Vaikka kokeiden jälkeen kerrottiin niiden todellinen luonne ja purettiin kokeen aiheuttamaa mahdollista jännitystä, tämä ei poistanut tosiasiaa, että kokeesta jää aina muistijälki ihmiseen. (Eskola 1998.) Eläytymismenetelmä luotiin tutkimukseen liittyvien eettisten ongelmien ratkaisemiseksi ja tutkittavien aseman parantamiseksi. Eläytymismenetelmässä on säilytetty kokeen peruslogiikka eli tietyn asian variointi muiden pysyessä samana, mutta tutkimushenkilöitä ei hämätä tai manipuloida. (Eskola 2007.)

Eläytymismenetelmän juuret ovat angloamerikkalaisessa kirjallisuudessa. Viime vuosikymmeninä menetelmää on kuitenkin kehitetty nimenomaan Suomessa.

Eläytymismenetelmäkokeilut alkoivat Suomessa 1980-luvun alussa ja erityisesti Jari Eskolalla on ollut keskeinen rooli useimmissa eläytymismenetelmästä kirjoitetuissa käsikirjoissa ja oppaissa (esim. Eskola 2007). Menetelmä on vakiinnuttanut asemansa laadullista aineistoa tuottavana tiedonhankintamenetelmänä, jota on käytetty erityisesti sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa ja kasvatustieteissä erilaisissa tutkimuksissa pro graduista väitöskirjatasolle saakka. Eläytymismenetelmällä on tutkittu muun muassa nuorten tulevaisuuskuvia ja tulevaisuuteen suhtautumista (Siira 2002), asuinpaikan heijastumista kuudesluokkalaisten nuorten tulevaisuuden odotuksiin (Leväniemi 1997), lukiolaisten näkemyksiä hyvästä englannin kielen opettajasta ja oppitunnista (Haavisto 2001), tietojenkäsittelytieteiden opiskelun onnistuneen alkutaipaleen edellytyksiä (Joustranta 2005), kokemuksellista oppimista ja nuorten ympäristökäyttäytymistä (Pihlajamäki 1999) sekä ammattikorkeakoulua asian-tuntijuuden kehittäjänä opiskelijoiden käsitysten mukaan (Käyhkö 2007).

Eläytymismenetelmässä erotetaan kaksi vaihtoehtoa. Aktiivisessa muodossa (active role playing) tutkimushenkilöille kuvataan jokin tilanne ja määritellään heidän roolinsa siinä. Tilanne etenee henkilöiden tilanteesta tekemien tulkintojen kautta roolileikkinä. Henkilöt esittävät tilanteen keksien itse vuorosanat ja tilanteen kulun. Passiivisessa muodossa (passive role playing) tutkimushenkilöille kuvataan tilanne ja eläytyminen tapahtuu kirjallisesti kirjoittamalla pieni kertomus siitä, mitä kuvattua tilannetta ennen on tapahtunut tai mitä sen jälkeen tulee tapahtumaan. (Eskola 1998.) Jos kertomuksen kirjoittaminen tuntuu vaikealta, voi eläytymisestä syntyviä ajatuksia koota paperille ranskalaisin viivoin. Tärkeintä on saada ajatukset ja näkemykset esille, ei se, kuinka taidokasta tekstiä pystyy kirjoittamaan. Tutkimuksessamme sovelsimme passiivista muotoa ja sitä artikkelimme käsittelee. Suomalainen eläytymismenetelmän kehitystyö liittyy passiiviseen muotoon. Ulkomailla sen sijaan on käytetty aktiivista muotoa (ks. Eskola 1998).

Menetelmässä keskeistä on variointi eli peruskehyskertomuksesta laaditaan vähintään kaksi toisistaan keskeisen seikan suhteen poikkeavaa versiota. Jokaiselle vastaajalle annetaan vain yhdenlainen kehyskertomus. Kertomuksia vertailemalla selvitetään varioitavan seikan vaikutusta tutkimuskohteeseen. Vastaajat saattavat kirjoittaessaan varioida myös sellaisia asioita, mitä tutkijalle ei ole tullut mieleen hänen laatiessaan kehyskertomuksia. Tämän vuoksi suositellaan käytettäväksi lyhyitä kehyskertomuksia, jotta eri tavoin tulkittavia asioita olisi mahdollisimman vähän.

Kehyskertomusten eri variaatioiden toimivuutta käytännössä on tärkeä testata etukäteen. Ymmärtävätkö vastaajat kertomuksen, kuten tutkija toivoo vai onko lopputuloksena jotain ennalta odottamatonta? Yleensä kehyskertomus laadintaprosessin aikana lyhenee, selkeytyy ja täsmentyy. Kaikki tutkimusongelman kannalta turha kuvailu jää tai sen pitäisi jäädä kehyskertomuksesta pois.

Kun kehyskertomus variaatioineen on valmis, on aineiston keruun vuoro. Tyyppillistä on toteuttaa keruu siten, että vastaajiksi valitaan joku yhteen kokoontuva ryhmä, kuten koulutunnille tulevat oppilaat tai luennolle kerääntyvät opiskelijat. Jokaiselle annetaan A4-paperi, jonka yläreunaan on kirjoitettu kehyskertomus. Kutakin kehyskertomusvariaatioita pyritään jakamaan ryhmään yhtä paljon. Etukäteen on sovittu, että tietty aika tunnista, esimerkiksi 20 minuuttia käytetään eläytymistehtävään vastaamiseen. Oppitunnin tai luennon päätyttyä tutkijalla on koottuna valmis aineisto analyysiä varten. Varsin monen kasvatustieteen alan eläytymismenetelmää soveltaneen pro gradu -työn aineisto on kerätty tällä tavoin (esim. Haavisto 2002; Leväniemi 1997; Siira 2002). Aineisto voidaan kerätä myös postitse tai sähköpostitse, mutta vastausprosentit saattavat jäädä alhaisiksi. Kokemustemme perusteella näitä vaihtoehtoja ei kuitenkaan kannata sulkea pois.

Eläytyen uutta tietoa elinympäristöstä

Tutkimusongelman muotoutuminen ja menetelmän valinta

Päivittäistavarakaupan rakennemuutosta ja saavutettavuutta sekä kuluttajien asiointikäyttäytymistä on tutkittu monin pääosin määrällisin tutkimusmenetelmin viime vuosina niin kotimaassa kuin ulkomailla. Päivittäistavarakaupan rakennemuutosta ja saavutettavuutta tarkastelleet tutkimukset ovat tyyppillisesti perustuneet toimipaikkakohtaisia tietoja sisältäviin myymälärekistereihin, joiden tietoja on tilasto- ja paikkatietomenetelmin analysoitu ja visualisoitu (esim. Kohijoki 2008; Koistinen & Vesala 2006; Koistinen & Väliniemi 2007). Kuluttajakyselyt ovat olleet suosittuja tutkittaessa kuluttajien asiointikäyttäytymistä ja ostopaikan valintaa (esim. Pitkäaho ym. 2005; Marjanen 1997a). Myös laadullisia menetelmiä on käytetty ja ryhmäkeskusteluilla muodostettu käsitys kuluttajien käyttämisestä kaupan jakelukanavista (Koistinen ym. 2005). Päivittäistavarakaupan keskittymisen sosiaalisia vaikutuksia on tutkittu haastatteluilla ja kyselyillä Turussa (Ritakallio & Vuorenhela 1998).

Eläytymismenetelmää soveltanut tutkimuksemme on viimeinen osa Kuluttajatutkimuskeskuksessa toteutetusta kolmivaiheisesta päivittäistavarakauppaa käsitelleestä tutkimushankkeesta. Hankkeessa selvitettiin päivittäistavarakaupan palveluiden kehitystä kuluttajien näkökulmasta. Ensimmäisessä osassa muodostettiin kuva päivittäistavarakaupan rakennemuutoksesta Suomen keskeisillä kaupunkiseuduilla vuosina 1995–2003 (ks. Koistinen & Vesala 2006). Toisessa osassa tarkasteltiin päivittäistavarakaupan palveluiden saavutettavuutta kuluttajien näkökulmasta sekä koko maan tasolla että yksityiskohtaisemmin kolmen kaupunkiseudun taajama-alueilla (ks. Koistinen & Väliniemi 2007; Kytö & Väliniemi 2007). Ensimmäisen ja toiseen vaiheen tutkimukset perustuivat tilastollisiin ja paikkatietomenetelmiin.

Kolmatta vaihetta suunniteltaessa tiedettiin edellisten vaiheiden ja muiden tutkimusten perusteella, että päivittäistavarakaupan rakenne on polarisoitunut; kauppaa hallitsevat entistä suuremmat super- ja hypermarketit ja toisaalta alle 400 neliömetrin myymälät ovat sunnuntaiukiolon myötä parantaneet asemiaan kuluttajien täydennysostopaikkoina. Keskikokoiset myymälät ovat jääneet väliin-putoajiksi häviten hintakilpailussa isommilleen ja aukioloajoissa pienemmilleen (Koistinen & Vesala 2006). Lisäksi aiempien tutkimusten valossa tiedettiin, että kaupan palveluverkko on harventunut ja yhä harvemmillä kuluttajalla on päivittäistavaramyymälä kävelyetäisyydellä (Koistinen & Väliniemi 2007), ja kuluttajien ajankäyttö- ja rahapanokset ovat kasvaneet kaikkineen ostostenteossa ja asioinnissa viimeisten vuosikymmenten aikana (Varjonen & Aalto 2005). Kuluttajakyselyjen (esim. Pitkäaho ym. 2005) perusteella tiedettiin, että myymälän sijainti lähellä kotia on tärkein valintakriteeri kuluttajan valitessa asiointipaikkaansa.

Tutkimustulosten perusteella tilanne vaikutti ristiriitaiselta. Kauppa on kehittänyt ja rakentanut suuria ja tehokkaita laajan valikoiman tarjoavia myymälöitä, mutta samaan aikaan kuluttajat toivovat kauppaa lähelle kotiaan. Kolmannen vaiheen tutkimusongelmaa määrittellessämme mietimme, miten tähän tilanteeseen voisi saada ymmärrystä ja miten sitä voisi tutkia.

Päivittäistavarakauppaa voi pitää osana peruspalveluja ja peruspalveluja osana kuluttajan elinympäristöä (Tuorila 2001). Päivittäistavarakaupan palveluja olisi hyödyllistä tutkia laajemmassa kontekstissa. Samoin kuluttajien näkemyksiä päivittäistavara-kaupasta olisi hyvä tarkastella osana heidän jokapäiväistä elämäänsä. Tutkimusongelma kiteytyi alkuvaiheessa kysymykseen ”millaisia käsityksiä kuluttajilla on hyvästä elinympäristöstä ja heitä parhaiten palvelevasta päivittäistavarakaupan palveluverkosta”.

Tutkimussuunnitelmaa hioessamme arvioimme, että nykytilanteeseen ja kuluttajan elinympäristöön pitäytymiseen liittyy ongelmia. Kuluttajat ovat yleensä sopeutuneet elinympäristöönsä ja pyrkivät toimimaan siinä itseään eniten hyödyttäen. Esimerkiksi päivittäistavarakaupan suuryksiköiden markkinaosuuden kasvu ja se, että kuluttajat kyselytutkimusten mukaan niissä paljon asioivat, ei välttämättä osoita, että kuluttajat haluavat niissä asioida ja tällaisia yksiköitä pitäisi saada lisää. Kyse voi olla siitä, että erilaisilla tilannetekijöillä ja rajoitteilla voi olla kuluttajan mieltymyksiä suurempi vaikutus palveluja valittaessa (ks. esim. Marjanen 1997a; 1997b). Kuluttajalla ei ole valittavissa sellaista vaihtoehtoa, mitä hän pitäisi parhaana. Ulkopuoliset rakenteet vaikuttavat kuluttajien valintoihin ja toimintaan. Miten siis vapauttaa kuluttaja arkisista ympyröistään ja päästä tutkimaan sellaista, mitä ei ole olemassa tällä hetkellä?

Halusimme tarkastella kuluttajien näkökulmasta, millainen olisi hyvä elinympäristö ja miten palvelut siihen ja kotitalouksien arkielämään liittyvät. Tutkimus-

kysymys muotoiltiin tarkoituksella konditionaaliin. Konditionaalilla pyrimme erottautumaan olemassa olevasta elinympäristöstä. Tutkimustehtävän määrittely ja menetelmän valinta kulkivat rintarinnan tutkimussuunnitelmaa tehtäessä. Jatko-opintoihin kuuluneesta eläytymismenetelmän harjoitustyöstä oli jäänyt toiselle tutkijalle kipinä soveltaa menetelmää itselleen läheiseen aihepiiriin. Tutkimushankekokonaisuuden ensimmäisten vaiheiden jälkeen vakuutuimme, että nyt olisi hyvä tilaisuus. Lähdimme siis miettimään aineistonkeruun perustana olevia kehyskertomuksia.

Kehyskertomusten luominen

Käytimme tutkimuksessa kuutta kehyskertomusta. Kahdessa ensimmäisessä kehyskertomuksessa tutkimushenkilöitä pyydettiin eläytymään tilanteeseen aikuisena työssäkäyvänä henkilönä, joka asuu puolisonsa kanssa. Seuraavassa kahdessa kertomuksessa tutkimushenkilöitä pyydettiin eläytymään tilanteeseen perheelisenä henkilönä, jolla on yksi alle kouluikäinen lapsi ja yksi yläastetta käyvä lapsi. Viimeisissä kahdessa kertomuksessa tutkimushenkilöiden haluttiin eläytyvän tilanteeseen eläkkeelle jääneenä, yli 60-vuotiaana yksinasuvana henkilönä.

Kehyskertomuksissa variointi liittyi elämänvaiheeseen ja perhetilanteeseen sekä elinympäristön laatuun (hyvä tai huono elinympäristö). Kehyskertomusten varioinnilla muodostettiin käsitys siitä, millainen on hyvä tai huono elinympäristö, miten ja millaiset palvelut tällaiseen elinympäristöön liittyvät ja miten elämänvaihe vaikuttaa näihin näkemyksiin. Varioinnilla selvisi, millainen yhteys eri elämänkaaren vaiheilla on käsityksiin hyvästä tai huonosta elinympäristöstä ja siihen liittyvistä palveluista. Elinympäristön hyvyyttä ja huonoutta varioimalla saatiin yksityiskohtaista tietoa toisistaan poikkeavien elinympäristöjen rakenteellisista yksityiskohdista.

Tutkimuksessa käyttämistämme kehyskertomuksista esimerkkeinä aikuistalouksille kohdistetut hyvää ja huonoa elinympäristöä kuvaavat kehyskertomukset olivat seuraavat:

Kehyskertomus 1

Kuvittele, että olet aikuinen työssäkäyvä henkilö ja asut puolisisi kanssa.

*Käytä mielikuvitustasi ja kirjoita kuvaus, millainen on mielestäsi **aikuiselle hyvä elinympäristö ja millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa**. Kuvittele ihanne-elinympäristö ja mieti esimerkiksi, miten asut hyvässä elinympäristössä ja miten palvelut (julkiset ja yksityiset), työpaikkasi, harrastuspaikat ja virkistysalueet/viheralueet sijoittuvat kotiisi nähden. Kuvaile erityisesti, miten*

työssäkäyvänä aikuisena hankit päivittäistavaroita hyvässä elinympäristössä ja millaisia muita usein tarvitsemiasi palveluita voit hankkia päivittäistavarapalveluiden yhteydessä.

Kehyskertomus 2

*Kuvittele, että olet aikuinen työssäkäyvä henkilö ja asut puolisosasi kanssa. Käytä mielikuvitustasi ja kirjoita kuvaus, millainen olisi mielestäsi **aikuiselle huono elinympäristö ja millaisia rajoitteita se asettaisi**. Kuvittele huono elinympäristö ja mieli esimerkiksi, miten asut huonossa elinympäristössä ja miten erilaiset palvelut (julkiset ja yksityiset), työpaikkasi, harrastuspaikat ja virkistysalueet/viheralueet sijoittuvat kotiisi nähden. Kuvaile erityisesti, miten työssäkäyvänä aikuisena hankit päivittäistavaroita huonossa elinympäristössä ja millaisia muita usein tarvitsemiasi palveluita et pysty hankkimaan päivittäistavarapalveluiden yhteydessä.*

Tutkimushenkilöille annettiin lyhyet, mutta riittävän virikkeelliset kehyskertomukset. Kehyskertomuksista karsittiin kaikki epäolennainen ja keskityttiin tärkeimpiin seikkoihin. Täsmällisillä kehyskertomuksilla pyrittiin välttämään vaara, että kertomuksen kirjoittaja ryhtyy varioimaan kertomusta. Pitkissä kehyskertomuksissa ongelmia aiheuttaa helposti yksityiskohtien runsaus, jolloin kertomusten kirjoittajat vastaavat kehyskertomukseen piilotettuihin kysymyksiin ja unohtavat oman vapaan ajattelunsa. Mitä enemmän kehyskertomus tarjoaa kirjoittajalle erilaisia vihjeitä, sitä todennäköisempää on, että kirjoittajat kirjoittavat eri asioista (Eskola & Suoranta 1998).

Kehyskertomusten toimivuutta testattiin samassa yhteydessä, kun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus testasi kyselylomakettaan. Pilottikysely lähetettiin 172 taloudelle ja kahdeksan taloutta vastasi eläytymismenettelyosioon. Testauksen perusteella kehyskertomuksiin tehdyt muutokset kohdistuivat sisältöä enemmän kieliasuun. Vähäisen vastausmäärän perusteella varsinaisen aineistonkeruun kohdejoukkoa suurennettiin.

Aineiston kerääminen

Eskolan (2007) mukaan eläytymismenettelykertomusten kirjoittaminen edellyttää kertomuksen kirjoittajalta niin paljon paneutumista, että samassa tilanteessa ei kannata kiinnittää huomiota mihinkään muuhun. Tilanteeseen eläytymiselle ja kirjoittamiselle pitää olla oma tilanteensa ja riittävästi aikaa. Esimerkiksi kyselylomakkeeseen vastaaminen on normaalisti niin paljon yksinkertaisempaa, että lomakkeen

loppuun liitetty kehyskertomus tuottaa pääsääntöisesti niukkoja kertomuksia, jos sellaista edes muistetaan ja jaksetaan kirjoittaa. Siirtyminen vastausvaihtoehtojen rastittamisesta luovaan kirjoittamiseen ei suju hetkessä. Tämän vuoksi kehyskertomusten liittämistä postikyselyn osaksi ei suositella, eikä se pääsääntöisesti tuota hyvää tulosta, vaan vastausprosentti jää alhaiseksi.

Tutkimuksessa otimme tietoisien riskien ja kehyskertomukset lähetettiin tutkimushenkilöille Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) Autoriippuvainen yhdyskuntarakenne ja sen vaihtoehdot -tutkimuksen kyselyn yhteydessä. Yhteispostitukseen päädyttiin, koska aineiston analysoinnille oli hyötyä siitä, että Kuluttajatutkimuskeskuksella on käytettävissään YTK:n monipuolisia taustatietoja kertomusten kirjoittajista antava kyselylomakeaineisto. Toisena perusteena oli, että varsinainen kysely lähetettiin noin 5400 talouteen, joten vähäinenkin vastausprosentti tuottaa riittävän laadullisen aineiston. Kysely ja kehyskertomus olivat aihepiireiltään erilaisia. Kyselyssä keskityttiin liikkumiseen ja kehyskertomuksissa hyvään elinympäristöön laajemmasta näkökulmasta. Kyse ei ollut saman asian pyörittelystä eri näkökulmista.

Autoriippuvainen yhdyskuntarakenne ja sen vaihtoehdot -tutkimuksen kyselyn kohdepaikkakuntina olivat Lohja, Mäntsälä, Hämeenlinna, Lahti/Hollola/Nastola, Mikkeli, Lappeenranta, Jyväskylä/Jyväskylän maalaiskunta, Kuopio ja Kokkola. Kyselyn yhteydessä kehyskertomuksia lähetettiin yhteensä 900 kotitaloudelle niin, että kukin kuudesta kehyskertomuksesta lähetettiin 150 kotitaloudelle. Kehyskertomusten postitusta varten asetettiin seuraavat ehdot:

- Kehyskertomukset 1 ja 2 tuli lähettää kotitalouksille, joiden jäsenten ikä on 18–60 vuotta eli kertomuksen kirjoittajan ikä 18–60 vuotta.
- Kehyskertomukset 3 ja 4 tuli lähettää kotitalouksille, joihin kuuluu yksi tai kaksi 18–45 -vuotiasta henkilöä. Lisäksi kotitalouteen voi kuulua myös lapsia. Kertomuksen kirjoittajan ikä 18–45 vuotta.
- Kehyskertomukset 5 ja 6 tuli lähettää kotitalouksille, joihin kuuluu yksi tai kaksi 40–60 -vuotiasta henkilöä. Lisäksi kotitalouteen voi kuulua muun ikäisiä henkilöitä. Kertomuksen kirjoittajan ikä 40–60 vuotta.

Edellä mainituilla postitusperiaatteilla pyrittiin siihen, että kertomuksen kirjoittajan olisi luontevaa eläytyä annettuun tilanteeseen. Esimerkiksi eläkeiässä olevaa ei pyydetty eläytymään lapsiperheen tilanteeseen.

YTK:n kyselyn yhteydessä saataville kertomuksille kerättiin kontrolliaineisto lähettämällä kehyskertomukset Kuluttajatutkimuskeskuksen kuluttajapaneelin jäsenille. Näin selvitettiin, kuinka paljon vastausprosenttiin vaikuttaa laaja kysely eläytymismenetelmätehtävän yhteydessä. Samalla voitiin havainnoida, onko kertomuksissa eroja keruutavasta ja vastaajan asuinpaikasta riippuen.

Kontrolliaineisto kerättiin lähettämällä kehyskertomukset yhteensä 212 kuluttajapaneelin jäsenelle Helsingin, Joensuun, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun seuduilla. Kehyskertomukset 1 ja 2 lähetettiin molemmat 36 panelistille ja kehyskertomukset 3–6 kukin 35 panelistille. Panelistien valintaehdot olivat samat kuin YTK:n kyselyn yhteydessä.

Molemmat aineistot kerättiin helmikuussa 2008 ja molemmissa aineistonkeruutapauksissa kertomusten kirjoittajat saivat A4-paperiarkin kokoisen monisteen, jonka ylälaitaan kehyskertomus oli kirjoitettu. Tutkimushenkilöt kirjoittivat kertomuksensa kehyskertomuksen perään tai erilliselle paperille. Kuluttajapanelisteille annettiin mahdollisuus lähettää kertomuksensa myös sähköpostilla tutkijalle.

Kertomuksia saatiin yhteensä 310 kpl. YTK:n kyselyn yhteydessä kerättiin 212 kertomusta ja Kuluttajapaneelin jäseniltä saatiin 98 kertomusta. Yksityiskohtaisemmat tiedot kertomusten jakautumisesta aineistoittain ja kertomuksittain selviävät taulukosta 1. Kuluttajapanelistiaineiston vastausprosentti oli 46 ja YTK:n aineiston 34. Vastausprosentit erosivat yllättävän vähän toisistaan huomioiden aineistojen erilainen keruutapa. Vastausprosentteja voidaan pitää hyvinä, sillä määrät tuottivat tutkimuksen toteuttamiseksi riittävän aineiston.

TAULUKKO 1 Kertomusten jakautuminen aineistoittain ja kehyskertomuksittain.

	KEHYSKERTOMUKSEN NUMERO						YHTEENSÄ
	1	2	3	4	5	6	
YTK	34	28	22	26	56	46	212
KULUTTAJAPANEELI	18	16	16	10	19	19	98
YHTEENSÄ	52	44	38	36	75	65	310

YTK:n kyselyn yhteydessä kertomuksen kirjoittaneiden tekstit eivät pituudeltaan tai sisällöltään juurikaan eronneet kuluttajapanelistien kertomuksista. Suurin osa tutkimushenkilöistä oli kirjoitusten sisällön perusteella paneutunut tehtävään ja pohtinut hyvään tai huonoon elinympäristöön liittyviä tekijöitä. Annettua tehtävänantoa oli noudatettu kuuliaisesti. Kertomusten kirjoittajista pieni osa suhtautui välinpitämättömästi tehtävään. Kehyskertomukset olivat saadun aineiston perusteella toimivia. Kirjoitetut kertomukset antoivat hyvää tietoa hyvään ja huonoon elinympäristöön sisältyvistä tekijöistä.

Kehyskertomusten yhteydessä ei varsinaisesti annettu ohjeita kertomuksen kirjoittamiselle. Tutkimushenkilöille korostettiin, ettei ole olemassa mitään oikeaa kertomusta, minkä lisäksi tekstin pituus on itse päätettävissä. Rakenteellisesti kertomukset voitiin jakaa kahteen ryhmään. Toiseen ryhmään kuuluvat tekstit

on kirjoitettu kertomuksen muotoon, millä tässä tarkoitetaan tekstin suorasanaisuutta ja kokonaisia virkkeitä. Toisessa ryhmässä kirjoittajat ovat luetelleet tärkeiksi kokemansa asiat ranskalaisin viivoin listan muodossa.

Hyvää ja huonoa elinympäristöä kuvaavia kirjoituksia saatiin lähes yhtä paljon. Hyvää elinympäristöä kuvaavia kirjoituksia saatiin 165 kappaletta ja huonoa elinympäristöä kuvaavia kirjoituksia 145 kappaletta. Eri kehyskertomusten pohjalta kirjoitetut kertomukset olivat sisällöllisesti yllättävän samanlaisia, vaikka jokainen tuotos on omanlaisensa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että 15–20 kertomusta kustakin kehyskertomusvariaatiosta riittää saavuttamaan kylläntymispisteen ja tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, mikä kyseisellä kertomuksella on mahdollisuus saada (Eskola 2007). Tutkimuksessa aineiston kylläntyminen tuli esiin jonkin verran aikaisemmin, 10–15 kertomuksen lukemisen jälkeen kummassakin aineistossa. On syytä pitää mielessä, että eläytymismenetelmässä käsitykset aineiston yleistettävyydestä ja edustavuudesta poikkeavat ratkaisevasti totutusta. Uusia piirteitä ei saada esiin aineistoa kasvattamalla, vaan erilaisilla kehyskertomuksilla.

Aineistosta nousee esiin se mielenkiintoinen piirre, että hyvästä elinympäristöstä kertoviin kertomuksiin verrattuna huonoa elinympäristöä kuvaavat kertomukset ovat kielellisesti kuvailevampia ja monisanaisempia. Ei-toivottujen piirteiden kuvaamisessa ollaan yksityiskohtaisempia kuin hyväksi ja toivotuiksi koettavien piirteiden esiin tuomisessa. Parhaimmillaan huonosta elinympäristöstä kirjoittamiseen panostaminen tulee esiin siten, että kirjoitetulle kertomukselle on annettu erityiseksi otsikoksi ”Kauhukuva hirvittävästä elinympäristöstä”.

Aineiston analysoiminen

Eläytymismenetelmäaineisto voidaan analysoida monin tavoin. Aineiston monipuolisuus on sen erilaisissa lukutavoissa. Aineistoon voi halutessaan palata yhä uudelleen, lukutapaa vaihdellen. Eläytymismenetelmän perusidea eli kokeellisen ajattelun logiikan soveltaminen toteutuu erilaisten kertomusten vertailussa. (Eskola & Suoranta 1998.)

Eläytymismenetelmällä kerätyn aineiston analyysimenetelmänä käytimme teemoittelua. Teemoittelulla etsittiin tekijöitä, jotka heikentävät tai parantavat elinympäristöä ja jotka koetaan tärkeiksi eri elämänvaiheissa. Aineistojen analysoiminen aloitettiin järjestämällä aineisto kehyskertomusversioiden mukaisiin ryhmiin. Näin aikuistalouksien, lapsiperheiden sekä ikääntyvien talouksien näkemykset hyvästä ja huonosta elinympäristöstä analysoitiin omina kokonaisuuksinaan. Kaikki yksittäiset kertomukset luettiin läpi kokonaiskuvan saamiseksi. Kehyskertomuksen variaatiot muodostivat analyysin aloittamiselle luontevat pääteemat. Pinnallinen myönteinen ja kielteinen elinympäristön kuvaukseen liittyvä taso ei

kuitenkaan riittänyt, vaan kertomuksissa paneuduttiin syvällisemmälle tasolle. Hyvää ja huonoa elinympäristöä kuvaavia kertomuksia luettaessa nousi esiin tutkimuksen tavoitteelle tärkeitä alateemoja, kuten asunto sisältä/kodin kuvaus, asunto rakennuksena ja lähiympäristö/piha, sijainti/asuinalue, liikkuminen, palvelut, päivittäistavarakaupan palvelut sekä sosiaaliset suhteet. Teemarunko muuttui ja hioutui teemoja kuvaavien kirjallisten ilmaisujen pohjalta analyysin edetessä. Lopulta luokittelu muodostui seuraavanlaiseksi (taulukko 2).

TAULUKKO 2 Aineiston luokittelu.

Teema	Teemaa kuvaavia kirjallisia ilmaisuja
ASUNTO	kerrostalo, pari/rivitalo, hissitön kerrostalo, ahdas asunto
ASUINALUE	haja-asutusalue, keskusta, puhdas luonto, asuin ympäristön rauhattomuus, viheralueet, kortteli mahdollisimman luonnonmukainen
LIKKUMINEN	palvelut kävelymatkan päässä, pyöräillen, oman auton käyttö, asiointimatkojen yhdistäminen, pitkät välimatkat, julkinen liikenne, lähiliikenne, kevyen liikenteen väylät, talvikeli
PALVELUT	supistuvat palvelut, monipuoliset palvelut, erikois palvelut, lähikauppa, apteekki, posti, huoltoasema, lääkäriasema, marketti, koirapuisto, parturi, pysäköintitilat, kyläkauppa, kauppakeskukset
SOSIAALISET SUHTEET	harrastusmahdollisuudet, alueen muut asukkaat, naapurit, ihmissuhteet

Saatujen aineistojen analysoinnin aikana ilmeni, että tulokset ja tutkimuskohteen ymmärtäminen olisivat jääneet yksipuolisemmiksi, jos kehyskertomusversioita olisi ollut ainoastaan yksi. Selitys tähän löytyy siitä, että esimerkiksi huonoon elinympäristöön sisältyvien asioiden poistaminen ei välttämättä johda hyväksi koettuun elinympäristöön. Epäkohtien poistaminen sellaisenaan ei kata kaikkia hyvään elinympäristöön sisältyviä erityispiirteitä. Näin ollen asuin ympäristöön sisältyvien ominaisuuksien tavoittelussa oli perusteltua lähestyä sitä erilaisista näkökulmista ja kysyä suoraan vastaajilta näkemyksiä erilaisista asuin ympäristöistä.

Aineiston pohjalta laaditussa tutkimusraportissa (Koistinen & Tuorila 2008) analysoinnin tuloksia havainnollistettiin kertomuksista poimituilla sitaateilla. Sitaatit esitettiin

eläytymismenetelmäperinteen mukaisesti sellaisinaan, kertomuksen alkuperäistä kirjoitusasua muuttamatta. Esitettävillä sitaateilla ei pelkästään elävöitetty tekstiä, vaan tuotiin kertomusten kirjoittajien ääni esiin. Samalla tulkintojen perusteita asetettiin lukijan arvioitavaksi. Tulokset esitettiin tutkimusraportissa siten, että aikuiselle, lapsiperheelle ja eläkeläiselle hyvä tai huono elinympäristö kuvattiin kukin omilla luvuissaan. Tutkimuksen pohdintaosiossa eri elämänvaiheiden tuloksia tarkasteltiin yhteisesti teemoittain.

Taustamuuttajien avulla kertomuksia tarkasteltiin siten, että niistä koottiin teemoittain keskeiset tiedot taulukoihin, joissa oli myös kertomusten kirjoittajien taustatiedot. Ryhmittelemällä taulukkoon koottuja tietoja taustatietojen mukaan oli mahdollista tehdä suuntaa antavia havaintoja siitä, miten vastaajan sukupuoli, ikä, koulutus, ammattiasema, perheen koko sekä kuukausitulot ja vakituisen asunnon tyyppi mahdollisesti vaikuttavat tuloksiin. Aineiston koko ja laatu eivät kuitenkaan mahdollistaneet havaittujen erojen tilastollista testaamista.

Eläytymismenetelmä vs. ryhmäkeskustelut

Eskola (1988) on todennut eläytymismenetelmän eroavan muista tutkimusmenetelmistä sen erityisen tulevaisuuteen suuntautuneisuuden vuoksi. Menetelmälle on tyypillistä, että vastaajat kuvittelevat itsensä sellaiseen ympäristöön tai tilanteeseen, jota ei todellisuudessa ole. Eläytymismenetelmä on tervetullut vaihtoehto tutkijoille, sillä se auttaa löytämään uusia näkökulmia. Menetelmällä kerätty aineisto saattaa tuottaa ennalta arvaamatonta tutkimuksen toteutukseen vaikuttavaa tietoa. Eläytymismenetelmä tarjoaa asioita pohtivalle tutkijalle käyttökelpoisen tiedonhankintamenetelmän. Eläytymismenetelmällä saadaan heikot signaalit esiin, jotka antavat tutkijalle uudenlaisia näkökulmia tutkimusaiheeseen. Tutkimuksessaamme esimerkiksi liikkuminen osoittautui sellaiseksi keskeiseksi teemaksi, jota emme ennalta osanneet arvata. Eläytymismenetelmän soveltamisen voi unohtaa, jos tarkoituksena on kuvailla suuren vastaajajoukon käsityksiä jostain asiasta. Jos taas tavoitteena on selvittää ihmisten ajattelun logiikkaa jostain ilmiöstä, saadaan eläytymismenetelmällä hyviä tuloksia. Tiedontuottamistapana eläytymismenetelmä muistuttaa ryhmäkeskusteluja, joilla Kitzingerin (1994) sekä Lambertin ja Loisen (2008) mukaan voidaan selvittää ajatusten kehittymistä tietyssä asiayhteydessä ja pureutua ihmisten ajatusmaailmaan sisään. Molemmat menetelmät perustuvat ”maailman kollektiiviseen ymmärtämiseen” (Dahlin Ivanoff & Hultberg 2006).

Eläytymismenetelmä on tervetullut poikkeus myös tutkimuksen kohteiden näkökulmasta tavanomaisten kysely- ja haastattelututkimusten tulvassa. Vaikka menetelmä edellyttää vastaajalta tehtävään paneutumista, kykenee tutkimushenkilö tuomaan vapaasti esiin oman näkemyksensä tutkittavasta asiasta. Eläytymismenetelmää käytettäessä tutkimuksen kohteena olevat henkilöt voivat kirjoittaa

anonymisti mielikuvitustaan käyttäen, eikä heidän tarvitse olla huolissaan asi-
antuntijattomuudestaan. He voivat ideoida vapaasti kiinnittämättä huomiota
asioihin, joista eivät tiedä. Ihmiset lukkiutuvat monesti erilaisissa ideointitilan-
teissa, kun tuntevat olonsa epävarmaksi eikä vapaa ajattelu onnistu. Esimerkiksi
ryhmäkeskusteluissa ongelmia saattaa aiheuttaa se, että ryhmän mielipidejohtajat
vaikuttavat koko ryhmältä saataviin vastauksiin, jotka tämän johdosta saattavat
olla sisällöltään hyvinkin samankaltaisia (Mansell ym. 2004).

Ryhmäkeskusteluissa osanottajat voivat vaihtaa ajatuksia ja oppia toisiltaan
vertaistuen arvoisesti (Fong Chiu 2003; Wituk ym. 2003; Breen 2006; Dahlin Ivanoff & Hultberg 2006). Eläyty-
mismenetelmässä tällaista mahdollisuutta ei ole, koska tutkimushenkilöt eivät
tutkimukseen osallistuessaan ole keskenään tekemisissä. Tästä ominaisuudesta
löytyy myös hyviä puolia, sillä ryhmäkeskustelut saattavat tuottaa vääristynyttä
käyttäytymistä ja näin vaikuttaa kielteisesti saataviin tutkimustuloksiin. Kitzingerin
(1994) kuvaamassa esimerkissä seksistä keskustelevat heteromiehet saattavat käyt-
täytyä korostuneen maskuliinisesti miestutkijan vetäessä keskustelua. Naistutkija
saattaa joutua seksuaalisen ahdistelun kohteeksi.

Saarasen ja Eskolan (2003) mukaan kehyskertomus tekee eläytymismenetelmä-
aineistosta erityislaatuisen verrattuna muihin laadullisiin aineistoihin. Kehys-
kertomuksissa tutkimushenkilöä johdatellaan tiettyyn rooliin ja tietystä asiasta
kertomiseen. Kertomuksen kertomiselle on luotu valmiit puitteet, mutta tarjottu
viitekehys on väljä ja se mahdollistaa kirjoittajan oman persoonallisen tyylin sekä
luovuuden. Kirjoittaja voi myös käsitellä asioita haluamassaan määrin sekä valita
vapaasti kertomuksensa tarkemman sisällön. Saarasen ja Eskolan näkemystä voi-
daan kritisoida, sillä tältä osin eläytymismenetelmä muistuttaa ryhmäkeskusteluja,
jotka sallivat haastattelavalle laaja-alaisen vapauden näkemystensä ilmaisemiseen.
Kyselytutkimusta muistuttaviin strukturoituihin haastatteluihin verrattaessa
Saarasen ja Eskolan näkemys pitää paikkansa.

Ryhmäkeskusteluiden käytännön järjestelyiden organisoiminen sekä keskus-
teluiden vetäminen voi olla työlästä ja vaativaa (Dahlin Ivanoff & Hultberg 2006; Woodring ym. 2006).
Eläytymismenetelmäaineisto on suhteellisen nopea ja helppo kerätä, kun taas
aineistojen analysointi on työlästä. Eläytymiskertomusten aitous ja kirjoitustilan-
teiden keinotekoisuus herättävät kysymyksen, tuottaako menetelmä pelkästään
stereotyyppioita. Stereotyyppiat kuuluvat kuitenkin jokapäiväiseen elämään. Jokainen
ihmistieteellinen tutkimusmenetelmä tuottaa samanlaisia tyypillisiä repertuaareja,
joten siinä suhteessa eläytymismenetelmä ei ole muita menetelmiä parempi tai
huonompi tiedonkeruumenetelmä. Eläytymismenetelmäkertomukset kuvaavat
ihmisten käsityksiä, joiden perusteella he tekevät valintojaan elämässään. (Käyhkö
2007.) Eskolan (1988) ajatuksia lainaten stereotyyppioiden kaltaiseen tietoon ei kannata
suhtautua yksiselitteisen kielteisesti, sillä se auttaa lukijoita ymmärtämään ja tut-

kijoiota välittämään tietoa. Stereotyyppiat voidaan nähdä eräänlaisiksi luonnollisiksi luokituksiksi ja ihmisten ajatukselliseksi työkaluiksi, jotka auttavat jäsentämään jokapäiväiseen elämään kuuluvia ilmiöitä. Eläytymismenetelmä itsessään ei tuota stereotyyppioita, vaikka ne tutkimustuloksissa mahdollisesti nostaakin näkyviin.

Eläytymismenetelmää voidaan kritisoida myös siitä, että tutkimushenkilöiden kirjoittamat kertomukset perustuvat mielipiteisiin, jotka voivat ajan ja olosuhteiden muuttumisen myötä muuttua. Tällöin on vaikea arvioida, olisivatko tutkimuksen tulokset samoja, jos tutkimushenkilöt olisivat kirjoittaneet kertomuksensa vaikkapa kuukautta myöhemmin. Eläytymismenetelmän puolustukseksi on todettava, että sama kritiikki voidaan kohdistaa ryhmäkeskusteluihin (Lambert & Loisele 2008).

Johtopäätökset

”Millainen olisi hyvä elinympäristö? – Asukkaiden näkemyksiä elinympäristöstä, asumisesta ja palveluista eri elämänvaiheissa” -tutkimuksessamme käytimme aineistonkeruumenetelmänä yhdyskuntarakenteen, kaupan alan ja kulutuksen tutkimuksessa suhteellisen tuntematonta eläytymismenetelmää. Tutkimuksen perusteella kokemukset menetelmästä ovat myönteisiä ja kannustavat keräämään sillä aineistoja muissakin tutkimuksissa varsinkin, kun eläytymismenetelmän etuja ovat sen käytön helppous, nopeus ja halpuus.

Merkittävää on myös, että aineiston kerääminen Eskolan neuvojen vastaisesti kyselyn yhteydessä tuotti yllättävän hyvälaatuisen aineiston. Menetelmäoppaiden sääntöjen rikkominen saattaa tuottaa onnistuneita tuloksia, kunhan vain tutkijat ovat valmiita ottamaan riskin aineistojen keräämisessä. Eläytymismenetelmää ei sovi käyttää ajattelemattomasti malleja kaavamaisesti mukaillen. Menetelmän perinteet edellyttävät sille soveliasta tutkijan harkintaa ja menetelmää kunnioitettavaa käyttöä.

Eläytymismenetelmä nostaa tutkimushenkilöiden äänen aidosti esiin. Tutkimuksessamme tuli esiin, ettei se kahlitse tutkimushenkilöä elinympäristöönsä ja sen mahdollisesti asettamiin rajoitteisiin. Vastaaja voi vapaasti eläytyä, käyttää mielikuvitustaan, tuoda esiin omia ajatuksiaan ja toiveitaan, sekä selittää, mitä erilaiset asiat hänelle merkitsevät. Kun esitystapa on kirjallinen, vastaaja voi rauhassa kehittää ajatuksiaan, harkita asioita ja kertoa niistä omaehtoisesti muiden toiveista ja ajatuksista välittämättä tai häiriintymättä. Häntä ei pakoteta ilmaisemaan näkemyksiään ennakkoon määrätyllä tavalla, kuten esimerkiksi kyselylomakkeeseen vastatessa. Tähän liittyen eläytymismenetelmä minimoi tutkimuksen eettisiä ongelmia ja antaa tutkimushenkilölle vapaat kädet ilmaista käsityksensä tutkittavasta ilmiöstä luonnollisin keinoin ilman tutkijan manipuloivaa vaikutusta.

Eläytymismenetelmän merkittävä sovelluskohde on tulevaisuuden tutkiminen. Menetelmällä voidaan kerätä tietoa tulevaisuuden mahdollisista, todennäköisistä

ja toivottavista vaihtoehdoista. Toisaalta menetelmällä etsitään mahdollisuuksia vaikuttaa nykyhetken valintoihin. Ennen kaikkea sillä kyetään poimimaan kulloisenkin aihepiirin heikot signaalit.

KIRJALLISUUS

- Breen, Rosanna L.** (2006). A Practical Guide to Focus-Group Research. *Journal of Geography in Higher Education* 30: 3, 463–475.
- Dahlin Ivanoff, Synnove & Hultberg, John** (2006). Understanding the multiple realities of everyday life: Basic assumptions in focus-group methodology. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 13, 125–132.
- Eskola, Antti** (1988). *Blind Alleys in Social Psychology*. *Advances in Psychology* 48. North-Holland, Amsterdam.
- Eskola, Jari** (1997). *Eläytymismenetelmäopas*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Eskola, Jari** (1998). *Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä*. TAJU, Tampere.
- Eskola, Jari** (2007). *Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, 71–86. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Fong Chiu, Lai** (2003). Transformational Potential of Focus Group Practice in Participatory Action Research. *Action Research* 1:2, 165–183.
- Haavisto, Suvi** (2002). “Good morning, teacher!” Eläytymismenetelmällä hankittuja lukiolaisten näkemyksiä hyvästä englannin kielen opettajasta ja oppitunnista. *Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma*. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Joursranta, Anja** (2005). Ei jää luuppiin – Tietojenkäsittelytieteiden opiskelun onnistuneen alkutaipaleen edellytyksistä. *Acta Wasaensia. No148. Tietotekniikka 4*. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Kitzinger, Jenny** (1994). The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health & Illness* 16:1, 103–121.
- Kohijoki, Anna-Maija** (2008). Päivittäistavarakaupan saavutettavuus Turussa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2: 9–25.
- Koistinen, Katri & Vesala, Tiina** (2006). Päivittäistavarakaupan rakennemuutos Suomen keskeisillä kaupunkiseuduilla 1995–2003. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 6/2006. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Koistinen, Katri & Vesala, Tiina & Marjanen Heli** (2005). Jakelukanavien välinen kilpailu Suomen päivittäistavaramarkkinoilla sekä eräillä erikoiskaupan toimialoilla –kuluttajanäkökulma. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 7/2005. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Koistinen, Katri & Väliniemi, Jenni** (2007). Onko lähikauppa lähellä? Päivittäistavarakaupan saavutettavuus Turun, Lahden ja Mikkelin kaupunkiseuduilla 1995–2003. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 4/2007. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Koistinen, Katri & Tuorila, Helena** (2008). Millainen olisi hyvä elinympäristö? Asukkaiden näkemyksiä elinympäristöstä, asumisesta ja palveluista eri elämänvaiheissa. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 9/2008. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Kytö, Hannu & Väliniemi, Jenni** (2007). Kauas kauppa karkaa – vai karkaako? –Päivittäistavarakaupan rakennemuutos Suomessa vuosina 2003–2005. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 3/2007. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Kytö, Hannu & Aatola, Leena & Tuorila, Helena** (2003). *Palvelut tietoyhteiskunnassa – tutkimuskokonaisuuden loppuraportti*. *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 13/2003. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.

- Käyhkö, Riitta** (2007). "Positiivinen suhtautuminen edesauttaa kehittymistä" Ammattikorkeakoulu asiantuntijuuden kehittäjänä opiskelijoiden käsitysten mukaan. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 122. Rovaniemi.
- Lambert, Sylvie D. & Loiselle Carmen D.** (2008). Combining individual interviews and focus groups to enhance data richness. *Journal of Advanced nursing* 62:2, 228–237.
- Leväniemi, Virpi** (1997). Asuinpaikan heijastuminen kuudesluokkalaisten nuorten tulevaisuuden odotuksiin. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mansell, Ian & Bennett Glynis & Northway, Ruth & Mead, Donna & Moseley, Laurie** (2004). The learning curve: the advantages and disadvantages in the use of focus groups as a method of data collection. *Nurse Researcher* 11:4, 79–88.
- Marjanen, Heli** (1997a). Distance and Store choice with special reference to out-of-town shopping. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A–4:1997. Turku.
- Marjanen, Heli** (1997b). Kuluttajat muuttuvat – kaupan on muututtava mukana, Näkökulmia liikepaikkasuunnitteluun ja kuluttajan ostopaikan valintaan. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja Keskusteluja ja raportteja 3:1997. Turku.
- Pihlajamäki, Sari** (1999). Kokemuksellinen oppiminen ja nuorten ympäristökäyttäytyminen – eläytymismenetelmätarinoiden tarkastelua. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Pitkääho, Mari & Uusitalo, Jemina & Marjanen, Heli** (2005). Ostosmatkojen suuntautuminen ja ostopaikan valintakriteerit Turun seudulla vuosina 2001–2003. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja Keskusteluja ja raportteja 3/2005. Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Ritakallio, Veli-Matti & Vuorenhela, Turo** (1998). Päivittäistavarakaupan keskittymisen sosiaaliset vaikutukset: tapaustutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos Sarja B 18. Turun yliopisto, Turku.
- Saaranen, Anita & Eskola Jari** (2003). Narratiiveja narratiiveista. Eläytymismenetelmäaineiston koettelu. Teoksessa Eskola, Jari & Koski-Jännes, Anja & Lamminluoto, Eija & Saaranen, Anita & Saastamoinen, Mikko & Valtanen, Katja (toim.): Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita, 143–163. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Siira, Sanna-Pauliina** (2002). "Me teemme huomisen" – Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuuteen suhtautuminen. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Tuorila, Helena** (2001). Katsaus suomalaiseseen peruspalvelututkimukseen. Määrittelystä arviointiin. Julkaisuja 2/2001. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Tuorila, Helena & Kytö, Hannu** (2005). Verkkopalvelut ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 5/2005. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Varjonen, Johanna & Aalto, Kristiina** (2005). Kotitaloustuotannon satelliittitilinpito Suomessa 2001. Tilastokeskus; Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Wituk, Scott & Bomhoff, Kevin & Commer, Amy & Warren, Mary & Meissen, Greg** (2003). Using a Focus Group Methodology to Gain Input from People who Use Home and Community Based Services. *Home Health Care Services Quarterly* 22:4, 27–41.
- Woodring, Jonathan C. & Foley, Susan M. & Santoro Rado, Gabriella & Brown, Keith R. & Hamner, Doris M.** (2006). Focus groups and Methodological Reflections. Conscientious Flexibility in the Field. *Journal of Disability Policy Studies* 16:4, 248–258.